

Kedves Elvtársak!

A nov. 13-i, pénteki előadáshoz a címnek megfelelő téziseket nem tudok küldeni, mert bonyolult, hosszú és nehéz aszerint megfogalmazni. Nincs is most rá elég időm. Igyekszem majd a címnek megfelelően elmondani a véleményemet, de megküldöm háttéranyagként azokat az elméleti téziseket, amelyekre véleményemet alapozom.

Üdvözlettel, Tamás

Morva.Tamas

t.morva@chello.hu

A TERVEZÉS ÉS A PIAC AZ ELJÖVENDŐ SZOCIALIZMUS ÉPÍTÉSÉNEK IDŐSZAKÁBAN

Tézisek emlékeztetőül a téma elméleti alapjairól.

1. Tervezés: életünk számtalan vonatkozásához szükség van tervezésre, tehát pontosítsuk, itt népgazdasági tervezésről lesz szó, a tervgazdaság központi tervezési funkciójáról.
2. Piac: az árutermelő gazdaságokban a megtermelt javak (termékek és szolgáltatások) értékesítésének valóságos vagy virtuális helye, vagy másként az árukínálat és kereslet találkozásának terepe. A piacgazdaság kifejezést a polgári közgazdasági elméletek szívesen használják az árutermelő gazdaságok megnevezés helyett, miáltal a lényegről, az árutermelésről a figyelmet az értékesítés formájára terelik.
3. Az áru abban különbözik a terméktől, hogy nem csak anyagi, fizikai tulajdonságai vannak, hanem a társadalmi munkamegosztásban elkülönült emberek közötti viszonyt fejez ki. Az áru használati értékének ellentéte az áru értéke; a termelő számára az áru használati értéke csak az eladhatóság szempontjából számít, ő az áruban foglalt érték realizálásában érdekelt; a vevő számára az áru értéke használati értékében van. A használati értéket természetes jellemzők határozzák meg, az értéket az áru előállításához társadalmilag szükséges munkaidő. Használati érték és érték ellentéte megszüli a pénzt, amely az érték megtestesítőjévé válik. Az árutermelő gazdaságokon az értéktörvény uralkodik, vagyis az, hogy az árucserék nagyon eltérő mennyiségi viszonyaiban végső fokon, tendenciában egyenértékű csere megy végbe.

4. Az árutermelés fejlődésével a pénz mozgása elkülönül és létrejönnek a tőke 'özönvíz előtti' formái, a kereskedő- és az uzoratóke. A rabszolgatartó gazdaságokban a meghódított és leigázott emberek is áruvá silányulnak, akiknek élete vagy halála felett a tulajdonos korlátlanul rendelkezik. A rabszolgatartó és a feudális társadalmak alapja a természetes termelés, ebbe ékelődnek be a kisárutermelő és kereskedő városok. Nagy vonalakban eddig az ókor és a középkor gazdasági viszonyairól volt szó.

5. A termelő tőke munkamegosztást valósít meg az üzemeken belül, nagymértékben megnöveli a munka termelékenységét (manufaktúrák, egyszerű kooperáció), majd létrehozza a gépi nagyipart. A termelő tőkével létrejön a bérmunkások osztálya, akik meg vannak fosztva munkaerejükön kívül a megélhetés minden más feltételétől. A kapitalista fejlődés mozgató ereje az értéktöbbletért, a profitért vívott harc. A termelő tőke virágzásának korszakában maga alá rendeli a kereskedő és a pénztőkét, kielezi a konkurencia harcot, az üzemeken belüli szervezettséggel szemben áll a társadalmi termelés anarchiája. A szabad (nem monopolizált és nem államilag szabályozott) piacon kialakul a termelés fejlődésének új szabályozó törvényszerűsége, az átlagprofitráta. A konkurencia harcban felgyorsult technikai fejlődés a tőke szerves összetételének növekedését, a süllyedő profitráta törvényszerűségét hozza létre. Kieleződnek az újratermelés mozzanatainak közötti ellentétek, termelés és fogyasztás ellentéte időszakosan ismétlődő túltermelési válságokat vált ki. A monopóliumok kialakulása felgyorsítja (más esetekben lefékezi) a termelőerők fejlődését, de nem szünteti meg, ellenkezőleg kielezi a konkurenciát és a termelési anarchiát, valamint a válságokat.

6. Marx bebizonyítja, hogy az árutermelés ellenmondásai törvényszerűen vezetnek a válságokhoz, a polgári közgazdaságtan fő irányzatai által képviselt piaci egyensúly elméletek a tőke hamis apológiái. Az áruk, mint használati értékek mozgása és újratermelése más ütemben és más pályán halad, mint az érték-pénz-tőke körforgása, de a társadalmi újratermelés összefolyamatában a használati érték szerinti (anyagi, természetes) mozgásai és az érték, pénz, tőke szerinti mozgásai eredményének végső soron szükségképpen találkozniuk kell egymással. A társadalmi össztermék összetétele és a keletkező jövedelmek összege, a nemzeti jövedelem összetétele megfelelnek egymásnak.

7. Marx az elemzés korábbi fejezeteiben, így az egyéni tőkék újratermelésének vizsgálatánál, azzal a feltevessel élt, hogy a tőke különböző értékalkotórészei (az állandó tőke, a forgótőke munkabéreként kifizetett része és a keletkező értéktöbblet) megtalálják a piacon a nekik megfelelő árukat. „A tárgyalásnak ez a formális módja a társadalmi össz-tőke és e tőke termékértéke [azaz a nemzeti jövedelem felhasználása, MT] vizsgálatánál már nem elegendő. ... ez a mozgás nemcsak értékpótlás, hanem anyagpótlás is, tehát feltétele nemcsak a

társadalmi termék értékalkotórészeinek kölcsönös aránya, hanem e részek használati értéke, anyagi alakja is” (Tőke II.).

8. Marx: „Ha azt mondják, hogy nincs általános túltermelés, hanem aránytalanság van a különböző termelési ágak között, akkor ez nem jelent mást, mint hogy a tőkés termelésben az egyes termelési ágak arányossága az aránytalanságból jön létre, mint állandó folyamat, mert itt az egész termelés összefüggése vak törvényként erőszakolja rá magát a termelés szereplőire, ahelyett hogy mint egyesült értelmük által felismert s ily módon uralkodó alá hajtott törvény, a termelési folyamatot közös ellenőrzésük alá vetné” (Tőke III.).

9. Marx: „A tőkés termelési mód megszüntetése után, de a társadalmi termelést megtartva, az érték meghatározás uralkodó marad abban az értelemben, hogy a munkaidő szabályozása és a társadalmi munka elosztása a különböző termelési csoportok között, végül a mindezt átfogó könyvelés lényegesebb lesz, mint valaha” (Tőke III.).

10. Engels: „A termelési eszközöknek a társadalom által történő birtokbavételével kiküszöbölődik az árutermelés és ezzel együtt a terméknek a termelő feletti uralma. A társadalmi termelésen belüli anarchiát tervszerű tudatos szervezettség váltja fel. A létezésért folyó küzdelem véget ér. Ezzel válik csak ki az ember, bizonyos értelemben, végérvényesen az állatvilágból, lép át állati létezési feltételekből valóban emberiek közé. Az embereket körülvevő életfeltételek köre, amely idáig uralkodott az embereken, most az emberek uralma és ellenőrzése alá kerül, akik első ízben válnak a természetnek tudatos, valóságos uraivá, mert és amennyiben saját társadalmisításuknak uraivá válnak. Saját társadalmi tevékenységük törvényeit, amelyek idáig idegen, rajtuk uralkodó természeti törvényekként álltak velük szemben, az emberek akkor majd teljes szakismerettel alkalmazzák s ezzel uralkodnak majd rajtuk. Az emberek saját társadalmisítása, amely eddig a természet és történelem által rájuk kényszerítettként állt velük szemben, most az ő szabad tettükké válik. Az objektív hatalmak, amelyek eddig a történelmen uralkodtak, maguknak az embereknek az ellenőrzése alá kerülnek. Csak ettől kezdve fogják az emberek mindinkább tudatosan maguk csinálni történelmüket, csak ettől kezdve lesznek meg az általuk mozgásba hozott társadalmi okoknak túlnyomóan és egyre fokozódó mértékben az általuk akart hatásaik is. Ez az emberiség ugrása a szükségszerűség birodalmából a szabadság birodalmába”.

11. Lenin: „...a kapitalizmus történelmi fejlődésében két mozzanat fontos: 1. a közvetlen termelők természetes gazdaságának átalakulása áru gazdasággá és 2. az áru gazdaság átalakulása tőkés gazdasággá”. ... „Az állandó, tudatosan fenntartott arányosság valóban tervszerűséget jelentene, de nem az az arányosság, amely csak mint szakadatlan ingadozások átlagos mennyisége jön létre...”.

12. Marx: A tőkés és a kommunista társadalom között van egy időszak, melyben a tőkés társadalom forradalmi úton kommunista társadalommá alakul át. Ennek megfelel egy politikai átmeneti időszak is, amelynek az állama nem lehet egyéb, mint a proletariátus forradalmi diktatúrája”.

13. Marx a szocializmusról: „Nekünk itt nem olyan kommunista társadalommal van dolgunk, amely a saját alapján kifejlődött, hanem ellenkezőleg, olyannal, amely a tőkés társadalomból éppenhogy keletkezik; amely tehát minden vonatkozásban, gazdaságilag, erkölcsileg, szellemileg még magán viseli annak a régi társadalomnak anyajegyeit, melynek méhéből származik”. ... „Itt nyilvánvalóan ugyanaz az elv uralkodik, amely az árucserét szabályozza, amennyiben ez egyenértékek cseréje. A tartalom és a forma megváltozott, mert a megváltozott körülmények között senki a munkáján kívül egyebet nem adhat, és mert másfelől egyéni fogyasztási eszközökön kívül semmi sem mehet át az egyesek tulajdonába. De ami a fogyasztási eszközöknek az egyes termelők közötti elosztását illeti, ugyanaz az elv uralkodik, mint áru egyenértékek cseréjénél, ugyanannyi egyik formában levő munka cserélődik ki ugyanannyi másik formában levő munkával”. ... „hallgatólagosan elismeri természetes kiváltságként az egyenlőtlen egyéni tehetséget és ennek folytán egyenlőtlen egyéni teljesítőképeséget”. ... „Egyenlő munkateljesítmény és ezért a társadalmi fogyasztási alapon való egyenlő részesedés esetén az egyik gazdagabb, mint a másik stb.”.

14. Marx: „A kommunista társadalom egy felsőbb szakaszán, amikor az egyének már nincsenek leigázó módon alárendelve a munkamegosztásnak, és ezzel a szellemi és testi munka ellentéte is eltűnt, amikor a munka nemcsak a létfenntartás eszköze, hanem maga lett a legfőbb létszükséglet; amikor az egyének mindenirányú fejlődésével a termelőerők is növekedtek és a kollektív gazdagság minden forrása bővebben buzog – csak akkor lehet majd a polgári jog szűk látóhatárán egészen átlépni, és csak akkor írhatja zászlajára a társadalom: mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint!”